

Peder og Magdalene Moos

»Fra min ungdoms lyse slot«

I.

Af *Svend Moos*.

Min far, Peder Moos, er født den 28/4 1852 i Ullerup i Sundevad. Han var søn af gårdejer Christen Moos og hustru Mette Kjerstine, født Møller, fra Brobøl, også i Sundevad.

Far har fortalt mange træk fra sit hjem, og indtrykket er, at det var meget materialistisk indstillet. Der skulle kunne føles på alt, og især skulle alt kunne betale sig. Det kan synes mærkeligt, at en fra det hjem blev i den grad indlevet i åndelige værdier, at han alle dage kunne leve på det, og da den tid kom, dø på det også.

Far havde to brødre. De var ligesom lidt mere robuste både i sind og skind. Far var spinkel og har sikkert været den af de tre drenge, der hang mest ved moderen. Mette Kjerstine, der har præget far meget, var en meget religiøs, stille og fin kvinde, som far alle dage mindedes med stor taknemmelighed.

En anden kvinde, der også fik stor betydning for far, var hans kun tolv år ældre faster Marie Magdalene, der blev gift med gårdejer Chr. Vind i Gammel Ladegård ved Haderslev. Hun for kælede sin brorsøn som lille, og i det hjem, hun fik i Gammel Ladegård, kom far meget som ung. Der traf han også første gang Johanne Lildholdt, der tjente der, og som senere blev hans kone.

Far var tolv år i 1864 og fortalte tit om det, men det har han selv skrevet om i sine erindringer i Sønderjysk Månedsskrift januar 1952.

Far fik sin første plads på en gård på Fyn. Om den har han kun fortalt lidt, han var ikke glad for at være der, der var så åndeligt dødt. I sin ferie hjemme ville han gerne have lov at komme på Askov, og det lykkedes ved moderens hjælp at få

faderen overtalt. Den sidste tid på Fyn, har han fortalt, oplivedes han meget af Bjørnsons bondefortællinger, som han abonnerede på, og som han med et glimt i øjet sagde: »Jeg blev svært glad i Bjørnson«.

På Askov blev far for alvor optaget af det grundtvigske livs-syn, og det holdt ved livet ud.

Far kunne ikke fortælle så meget om sin tid i Askov. Han sagde, at det for ham havde været som at leve i en rus, hver dag at måtte sidde og høre på de toner, han før kun kendte på afstand. Han levede dybt med i det, og ikke mindre blev han betaget af sangen, der også fulgte ham alle dage.

Far blev efter opholdet på højskolen ansat hos Nutzhorn. Der blev han, ikke ret længe efter, meget syg, vistnok af tyfus. Han fik meget høj feber, og i vildelse løb han ud og kravlede ad en stige op på taget, hvorfra Nutzhorn måtte hjælpe ham ned i seng. Der var dem, der ville mene, at det også var en åndelig krise, at det var det grundtvigske, der løb af med ham.

Her hos Nutzhorn traf far Kirsten Marie Pedersen fra Vildkærgård i Lejrskov. De blev forlovet og købte ved deres bryllup nogen tid efter hendes fødegård. Således blev far gårdejer nord for Kongeåen, men kun i godt et år. Kirsten Marie døde barnløs året efter af galoperende tuberkulose.

Far overdrog så gården til hendes eneste bror, Hans Pedersen, med hvem far, ja, vi alle, holdt forbindelse, så længe han levede. Vi børn kom tit til ham i ferie, og Hans Pejser, som vi kaldte ham, vidste ikke alt det gode, han ville gøre os. Han kom ofte til Nybøl, og han var far en god hjælper i den vanskelige tid, vi havde ved overgangen fra tyske til danske penge efter genforeningen. Han var alle dage far meget taknemmelig for, at far havde overladt ham Vildkærgård ved søsterens død.

Far fortalte mange træk om sin tid i Lejrskov. Jakob Knudsens far var dengang præst der. Han drev selv sit landbrug, der hørte til præstegården, og var en meget ivrig landmand. Når han under gudstjenesten gik op og ned i kirken og sang, kunne han bøje sig ned over en bekendt og spørge: »Nå, hvad fik du så for den sort-brogede ko?« for så, når han havde fået sin nyhedstrang stillet, at fortsætte med sin syngende kirkegang.

Far havde på Askov været elev sammen med nordmanden

Konow,¹ der senere blev minister og statsråd. Der rejste far nu op og var en tid lang beskæftiget på hans gård, men tog så igen på højskole, denne gang hos Christoffer Bruun på Gausdal. Derfra tog han på en lang fodtur sammen med andre unge, inden han rejste hjem.

På denne tur besøgte far sammen med frk. Høgsbro fra København Bjørnson på Aulestad. Bjørnson skulle netop den dag tale ved et friluftsmøde og tog de to unge danskere med. Han stod på en vogn og råbte ud over forsamlingen: »Jeg vil begynde med at læse et stykke grundlov for dere«. Det gjorde han på den måde, at det, der angik folket, læste han med stor værdighed, men det, der angik kongen, med en underlig pibende lyd, der fik mange til at bryde ud i latter. Frk. Høgsbro og far var langt fra tilfredse med ham den dag. Far kunne med et lunt glimt sige: »Jeg var knap så svært glad i Bjørnson efter det besøg.«

Far havde for at blive fri for at komme til at springe tysk soldat operet for Danmark. Der var en frist på 6 år, hvor der kunne ansøges om tysk statsborgerskab, og det gjorde far nu. Han rejste hjem for at være med i kampen om at bevare Slesvigs jord på danske hænder og købte senere gården i Nybøl, Sundevad.

På vejen hjem besøgte han omtalte faster i Gammel Ladegård, og her traf han Johanne Lildholdt. Hun fortalte, at hendes eneste bror, Falle Lildholdt,² af sin far havde fået lov til at komme på højskole, men at han skulle skaffe en anden til at afløse ham som karl hjemme på »Fasbro« imens. Johanne overtalte nu far til at love at komme i den tid.

Far tog i ventetiden plads hos den kendte forsøgslandmand og kolportør Mads Jensen i Jægerup. Konen, Bodil Jensen, tog imod far, da han kom for at søge pladsen. De havde en lille butik i gavlen, Mads Jensen lavede nemlig også reb og var en dygtig rebslager. Her gik far ind, og for at få begyndt ville han gerne købe en piskesnært. Bodil gik straks ud til sin mand og sagde: »Der er en, der vil købe en piskesnært, men jeg tror ikke, det er hans egentlige ærinde«. Så gik Mads Jensen selv ind i butikken, de kom i snak, og far fik pladsen.

Mads Jensen var meget på foredragsrejser, og da far havde en køn og ret velskolet stemme, varede det ikke længe, før han altid måtte med for at skulle synge for, hvilket blev ham en meget stor

oplevelse. Her i Jægerup kom far i forbindelse med frimenighederne både i Rødding og Bovlund, og her traf han pastor L. B. Poulsen,³ Bovlund. Dette førte til, at denne kom meget til Nybøl, da far og andre fik oprettet frimenigheden i Sundeved.

Her traf han også Morten Eskesen⁴ og Henriette Gubi,⁵ der senere i Nybøl blev kære gæster, når de på »kongens togt«, som man sagde, kom til Sundeved.

Om Henriette Gubis begravelse har Georgia la Cour Pedersen, Skibelund efterskole, fortalt: »Henriette Gubi var jo medlem af frimenigheden, og derfor måtte der ikke hverken ringes med kirkeklokker eller synges ved graven. Vi stod så der, hele følget, tavse om hendes grav, men så begyndte Peder Moos, Nybøl, Sundeved, med sin kønne, klare stemme at synge: Som dug på slagne enge, og vi sang alle stille med. Det blev en meget højtidelig stund«.

Far kom så til »Fasbro« på Løjtland til november, mens Falle Lildholdt var på Testrup højskole. Som vi senere vil få at høre, kom det til at betyde så uendeligt meget. Far og Johanne blev forlovet og senere gift.

Far og hans svigerfar, Hans Fallesen Lildholdt, så på flere gårde, da far og Johanne ville giftes. Svigerfaderen ville gerne, at det ikke blev for langt hjemmefra, hans eneste datter skulle bo, men far trak efter Sundeved, og de så til sidst på en gård sydøst for Åbenrå. Ved begyndende handel blev far meget forbavset over at få at vide, at svigerfaderen havde 10.000 mark stående i den, og det var endda den sidste, han havde vist ham, så gerne ville han have beholdt sin datter i nærheden.

Far tog derfra hjem til Ullerup; han ville rådføre sig med sin far. Denne fortalte ham, at farfars fætter Jens Peder Jensen fra Nybøl havde været der. Han havde jo hørt, at far så på gårde, og ville gerne, om far ville købe hans, han var barnløs.

Dagen efter tog far og hans far derover, og det blev til handel.

Det var en tavs svigerfar, der noget efter kom for at se på gården. Han sagde ikke et ord, mens han og far gik rundt. Af jorden lå de 18 td. land oppe i nærheden af Nybøl mølle. Da gamle Lildholdt gik derop, havde far svært ved at følge ham. Så snart Lildholdt var kommet ind ad ledet, tog han sit ur op af lommen og

sagde: »En fjernstoun«, det var hans første bemærkning; det havde taget et kvarter at gå derop. Men da så Lildholdt hørte prisen og var klar over, at det var førsteklasses Sundeved-jord, kunne han nok se den gode økonomi i det, og der var intet i vejen. At gården blev dyr nok, er en anden sag, med en stor aftægt til unge folk; Jens Peder Jensen var dengang kun 58 år. Der blev betalt aftægt i hen imod 30 år, og det beløb sig til langt mere end selve købesummen, der heldigvis kunne erlægges kontant. Far overtog gården 1885.

Hjemme i Nybøl.

Den gang så Nybøl helt anderledes ud end i dag. Banen fra Vester-Sottrup over Nybøl til Broagerland, der nu er nedlagt, var der ikke, og derfor heller ingen by der, hvor nu byen omkring den igen nedlagte station groede op.

Mærkeligt nok, for her ligger kirken, og her var det gamle tingsted, og ikke langt herfra galgebakken.

Herredet har jo navn efter Nybøl, og i min drengetid lå her et langt stråtekt hus, som kaldtes »Å æ ting«. Det lå lige ved kirken, der vistnok er den ældste i Sundeved, fra omkring år 1200.

Der ligger en gård lidt sydøst for kirken, kaldet »Borggård«. Da banen i sin tid blev bygget, fandt man, da den skar igennem haven, gamle munkestensfundamenter og en stensat trappe ned i et dybt vandhul. Det tyder på, at der her har ligget en gammel borg. Det kan vel tænkes, det er derfor, kirken er blevet bygget på dette sted, og så først er byen Nybøl (ny-boel) opstået.

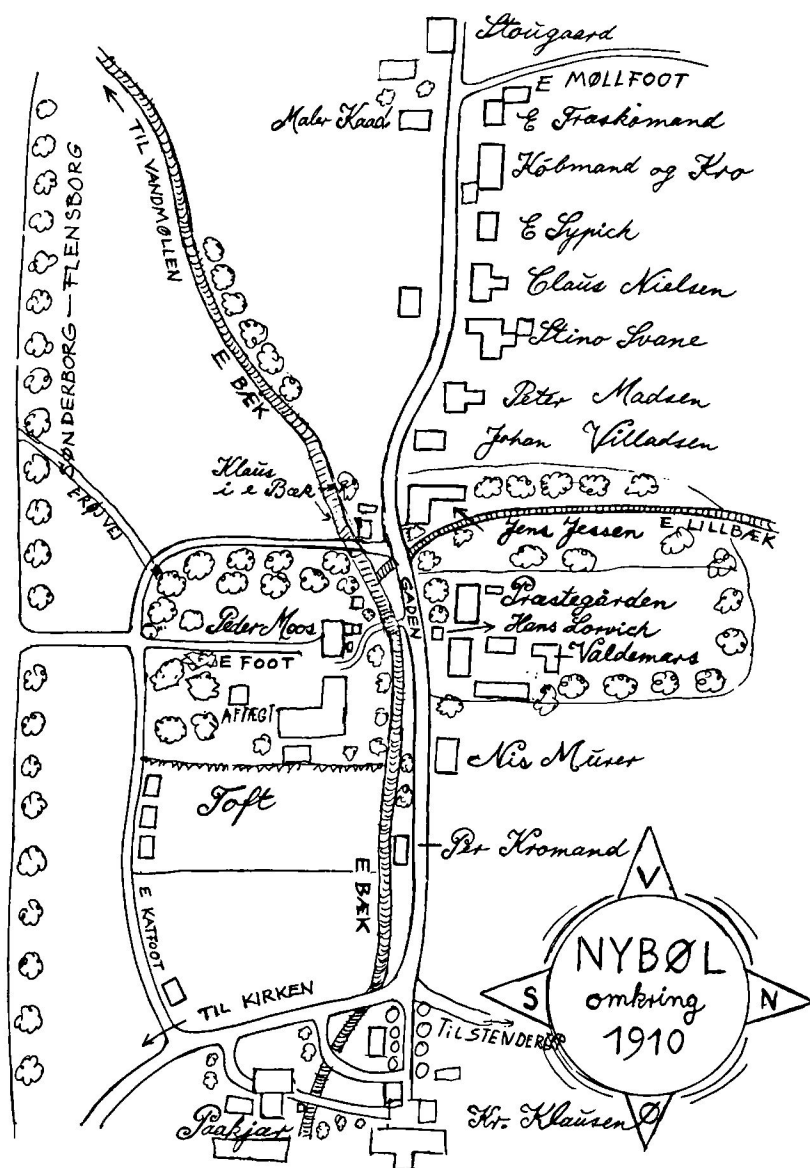
De har ikke villet bo og bygge omkring retterstedet og har derfor lagt gårdene et stykke vest for langs med bækken, der jo også gav nem vanding for kreaturerne om vinteren.

Længst mod øst ligger de to Påkærgårde, hvoraf dog kun den, der ligger syd for bækken, i daglig tale kaldes »Påkær«.

I min drengetid hed manden i denne gård Peder Pedersen, i daglig tale »Pæ i æ Påkjæ«. Han var omtrent jævnaldrende med far og var byens dygtigste bonde.

»Påkær« havde største delen af sin jord liggende vest for byen, så de måtte gennem gaden, der løber parallelt med bækken, så at sige hver dag. Hvor kom de præcis, både morgen, middag og aften, de to spand heste, når de red til eller fra marken! Store, vel-

PEDER OG MAGDALENE MOOS

Skitsen udarbejdet af Frits Carstensen, Sønderborg, 1966.

plejede og velfodrede heste, med seletøjet velsmurt og i orden. Ligeså vognene i høst- og roetid, eller når der kørtes møg ud. De var i orden og blev vasket. Det var noget, vi drenge, ja, da også konerne langs med gaden, talte om.

»Pæ i æ Påkjæ« var en lille tæt skikkelse, det var ikke ret tit, han var i marken, undtagen i jagttiden, da var han der til gengæld hver dag. Når han ville derud, stod han for det meste op i en af vognene, støttet til sin stok, ivrigt bakkende på sin halvlange pibe, så røgen stod i små skyer bagud. Han kunne nok drive sine velplejede marker med et tilsyn en gang ugentlig. Redskaberne var altid førsteklases. Hjemme gik han ikke med stok, hvorimod piben altid var med, han havde to til tre hundrede svin på stald, og dem passede han selv.

Gården lige nord for, på den anden side af bækken, ejedes af Kristian Klausen. Der var bro over bækken mellem de to gårde, og ved den lå det fælles bagehus, — man bagte selv alt brød på gårdene den gang.

Kristian Klausen havde »friet sig ind« på gården, som det hed den gang. Han var kommet som bestyrer og var så blevet gift med enken. Gården her havde det meste af jorden lige ved, så heste og vogne blev ikke så grundigt diskuteret som dem fra »Påkjæ«.

Det, vi drenge var mest optaget af her, var den store hestegang, de havde bag ved laden. Den befandt sig i en bygning for sig selv og bestod af et mægtigt tandhjul, lavet udelukkende af træ. Det var en 8 meter i diameter og var anbragt så højt, at hestene, der trak gangværket, kunne gå nedenunder. Det trak et lille tandhjul, også af træ, der sad på en aksel, der gik ind gennem muren, ind i laden, hvor et hjul med rem trak tærskværket.

Vi drenge så med misundelse på vor skolekammerat, sønnen, der sad i midten af hestegangen og med en lang pisk holdt de fire heste i gang. Der var en ting til, vi også beundrede ham, ja, da også søsteren for, de kunne altid deres lektier og sad øverst i klassen, og så det mest værdsatte, de havde altid den mest velsmagende knækkage med til skole.

Alt brød blev bagt i de store, murede ovne, der blev varmet op med tjørn, hugget i de levende hegn, der omgav hver mark. Det var skik, at der, hvor der var børn, blev der efter en bagning

bagt en portion knækkage. Det var en slags fladbrød, som børnene fik med til skole, og som kammeraterne så kunne få lov at smage på. Marie Klausens var særlig gode. Marie og Kristian Klausen fik far og mor en del at gøre med, da de fik lov at bo i deres aftægt den vinter, vores gård blev genopbygget efter en brand.

Når vi fra den gård gik mod vest ad gaden, lå der på venstre hånd mellem gaden og bækken et langt stråtækket hus. Her boede gamle Per Kromand, en af Nybøls originaler, som vi knægte ikke altid var særlig velopdragne overfor. Hans kone var en dygtig kogekone, men døde, og ved hendes begravelse så jeg det første ligtog, jeg kan mindes. Vi stod, på vej hjem fra skole, i indkørslen til Påkær, da ligtøget kom. Jeg husker, vi stirrede på naboens karl, der kørte ligvognen. Nybøl sogn havde en sådan, som havde til huse oppe i sprøjtehuset og blev vasket og vedligeholdt af smeden. Den var helt sort, med tag over, hvorfra der hang halvlange, sorte gardiner ned med sorte kvaster, og på taget var anbragt et hvidt kors. Vi så igen på kusken, der nu sad meget alvorlig, og vi tænkte på alle de ikke lige kønne historier, han med stor lyst fyldte i os. Vi så på det alvorlige følge. De var der alle fra byen, mændene i sort diplomatfrakke og høj cylinderhat. Det er mit første indtryk af, hvordan alt liv ender, og det gjorde et dybt indtryk på os.

Det var vel først efter konens død, Per Kromand blev original. Han var ellers en dygtig tækkemand, og han og far var netop ved at lægge nyt tag på kostalden den dag, jeg som en lille knægt havde »lånt« mine søstres legekømfur og, for ikke at blive opdaget, var kravlet ind i den hule, vi altid lavede i nedfaldsrummet i kostalden i den løse halm. Tændstikker må jeg jo også have »lånt«, så det gik galt. Flammerne slog højt op om de to på taget, og hele gården brændte.

Per Kromand holdt et par får, som han af far fik lov at græsse på havkløften, en skrænt vi havde ned mod Nybølnør. Han var en praktisk mand, syntes vi knægte, han kogte kartofler i vandkedlen; når de så var nok, havde han kaffekanden parat, så det kogende kartoffelvand kunne hældes fra direkte ned i kaffeposen. Det blev kaffen så dejlig sort af, sagde han.

I min drengetid blev der bygget et nyt hus lidt længere mod

vest, på den anden side af gaden, af en murer fra Flensborg. Hans ældste barn, en pige, kom til skole, hun kunne ikke tale dansk, det, syntes vi, var meget mærkeligt. Og så havde hun aldrig gået med træsko før, det var jo ligeså mærkeligt, og dem klumrede hun rundt i. Som hun blev drillet! Især en gang hun faldt og råbte: »Sie sind mir zu klummerich, æ træsk«. Mureren fik sig et tilnavn, vi kaldte ham Nis »Ungefær«. Han havde bygget en ny kørelo hos bager Svane, og den var ikke helt i vinkel.

I den næste gård på højre hånd boede Valdemar og Mimmi Ludvigsen, og i aftægten Valdemars far, kaldet Hans »Lorvich«. Det var vores nærmeste naboer, ja, i grunden genboer, da vores gård lå på den anden side gaden og bækken.

Gamle Hans Lorvich var sparekassebestyrer, og den havde tilhuse hos ham; det var noget, vi drenge havde stor respekt for. Valdemars, som vi altid kaldte dem, vil jeg tit komme til at nævne, de hørte næsten som til familien. Der gik ikke en dag, hvor vi ikke taltes ved, og der findes ikke bedre naboskab end det, vi der havde, selv om vi levede vort liv hver for sig.

Valdemar havde bygget sig en svinestald i 1906, og højt oppe på en gavl ind mod abildhaven lod han indmure et Dannebrog i røde og hvide mursten. Det viste sindelaget, og vi drenge var meget betaget af det.

På samme side, direkte ind mod Valdemars, og altså også lige over for os, lå præstegården. Særlig, da der efter genforeningen kom danske præster, havde vi der et ualmindeligt godt naboskab.

I den her omtalte tid var det gamle pastor Müller. Med ham var naboskabet ikke altid for godt, især da far lod den vordende frimenighed afholde gudstjenester i sin storstue. Müller kom til Nybøl efter, at frimenigheden var dannet. Noget af det første, han sagde til sin ny nabo, var: »Peder Moos, ich will dir bald die Freikirche aus Nybel werfen«. Han ville prøve på at klare sig med det tyske sprog, skønt han talte godt dansk, det kom han nu også til at bruge, thi alle de lidt ældre forstod slet ikke tysk.

Præsten holdt af og til visitats i skolen, og en gang spurgte han, hvem der havde været i kirke i søndags. Alle vi søskende rejste os op, men Müller råbte: »Setzt euch, ihr Mooskinder, ihr gehört doch garnicht zu meiner Kirche«.

Peder Moos' gård - fot. 1911.

Han var nu slet ingen dårlig person og blev temmelig respekteret, inden han flyttede fra sognet.

Så drejer bækken lidt længere henne sydpå, men gaden fortsætter ligeud mod vest, og lige i den trekant, syd for gaden, men nord for bækken, boede vor nabo Klaus Klausen, kaldet »Klaus i æ bæk«. Han var en reel mand og var altid i fuldt sving. Han havde haft gode pladser som forkarl hos flere af omegnens bønder. Da han og Amalie ville giftes, var der en ejendom op efter Nybøl mølle til salg. Klaus havde nok lagt noget til side, men det slog ikke til. Han var henne på sparekassen, det kneb for Hans Lørvich at få sagt, at Klaus nok ikke kunne låne, men de skulle snart have bestyrelsesmøde, og kunne han til den dag stille med to kautionister, ville de se på sagen.

Klaus har fortalt, han ikke troede, det kunne nytte, men Amalie fik ham dog til at gå ud til Jørgen Mathiesen på »Græshøj«, hvor han havde tjent.

Det første, denne spurgte om, var, hvem den anden skulle være. Klaus sagde, at han havde tænkt på at gå over til Jørgen Zachariassen i Dybbøl, hvortil Jørgen Mathiesen straks svarede: »Ja, vil han, så vil jeg også«.

Klaus traf Zachariassen på gårdspladsen; han var ved at møn-

stre en hest for en pranger. Klaus stod lidt og så på det, da Zachariassen i en lidt brøsig tone spurgte: »Hvad vil du?« Klaus: »Jeg vil købe et sted ovre i Nybøl, og du skal kautionere for mig, hvis du da vil!« Jørgen Zachariassen stod bomstille og så på ham i flere minutter, men så kom det uden videre: »Ja, det vil jeg, Klaus«.

Hans Lorvich i sparekassen så ordentlig op, da Klaus den aftalte dag mødte med de to, der var kendt som to meget dygtige og pengestærke mænd. Klaus fik sit sted, det byttede han nogle år senere om med dette her, der lå midt i byen.

De kom aldrig til at fortryde, at de havde hjulpet Klaus; han var altid i gang, han drev kulhandel ved siden af, at han passede sit landbrug. Det varede ikke længe, inden han, som de fra Påkjæ, med sin store velplejede hest for sin vogn, der var i orden og velsmurt, lige så præcis hver morgen kørte til Gråsten efter et svingende læs kul, som han fordelte til sine kunder.

Klaus var i mange år oprækker hjemme i høsten, mod at vi tog hans korn med binder. Han og Amalie havde et ualmindeligt kønt samliv, og den fine Amalie kunne ordentlig trække ham ned, når han blev for krads. Klaus kom i sognerådet, og han blev vandsynsformand. Han var ikke bange for at sige sin mening til hvemsomhelst; han kunne slå en hjertelig latter op, når to stædige bønder holdt på hver sit i en sag om en drænledning, så kom smilet frem hos dem også, og det endte med, at de blev enige.

Jeg tror, at den største dag for ham var, da han lige før afstemningen i 1920, udklædt som herold, på sin kønne hest red rundt til alle hjem i Nybøl og på et af mor forfattet vers bød alle nu at være med til at stemme os hjem til Danmark.

Her, lige før Klauses sted, kommer der en bæk nordfra og løber under gaden ind i Storbækken. Lige vest for den, på højre side af gaden over for Klaus, ligger præsteenkesædet oppe på en høj skrænt. Her boede Jens Jessen. Han var en anden type end Klaus. Han havde haft en gård, men hans kone og eneste søn var død, derfor havde han solgt gården og købt huset her. Han var fingernem og fik sig oparbejdet en god bødkerforretning. I hans værksted samledes bønderne, her kunne de selv få lov at lave et eller andet i stand, lave nye svingler eller hammelstok, men især kunne de få sig en god hold snak.

*æ Bulbro, efter maleri af pastor Knud Eggert, Nybøl.
Maleriet findes hos Olaf Moos, Nørreskov ved Tørsbøl.*

Jens Jessen var en vældig jæger, var høj og rank med et prægtigt, velplejet fuldskæg, og han beholdt sin spændstige gang, til han døde langt over firs. Han og Pæ i æ Påkjæ gik meget sammen på jagt, og der hang i jagttiden altid vildt på hans vildtstang højt oppe på gavlen af hans hus.

Jens Jessen var meget slem til at bande, og far, der gerne ville have ham afvænnet med det, havde gjort den akkord med ham, at han skulle give en »groschen« (10 pfennig), hver gang der slap en ud. En gang, da far kom derind, var Jens Jessen midt i en jagthistorie. Da far havde stået lidt, sagde han: »Det er 8 groschen nu!« Jens Jessen: »Hva døvlen, er do kommen, nej det ka pinde it pas!« Far: »Nej, det gør det heller ikke mere, for nu er det en hel mark!« Far fik sin mark, men med den tilføjelse, at »for fremtiden sir jeg fanemæ, hvad jeg vil«.

De her nævnte, Valdemars, præstegården, Klaus og Jens Jessens, var vort egentlige naboskab, vi boede alle her, hvor de to

bække løb sammen. Her var ligesom en antydning af et gadekær, hvad det ikke var, men dog var der en bypumpe, der blev vedligeholdt af sognet. Her var de tre gamle bulbroer,⁶ sat af store kampesten, den ene over Storbækken, hvor en vej slyngede sig ind og op til os, den anden førte over Lillebækken, hvor gaden gik, og den tredie, lidt længere mod vest, lige ud for Klaus, over Storbækken, hvor en vej drejede fra stik mod syd op langs med vor have til landevejen Sønderborg-Flensborg.

Både Valdemars, præstegården og vi havde mange store træer om gårdene, så hele pletten forekom som en lysning i en skov; vi kaldte den del af haven, der gik ned mod gaden, for »æ skov«, hvorigennem bækken løb. Her var meget, meget kønt, ja, ligefrem idyllisk. Det var en herlig legeplads for os børn. Især har vi haft mange vandmøller »anstilt«. Der, hvor bækken løb ind under bulbroen, snævredes den ind, så der var pres på, og et gevaldigt sted for en vandmølle, der tit var lavet, så den trak noget eller bare en klokke, vi så kunne høre, når vi om aftenen var puttet i seng i det store »vesterkammer«. Bækken i det hele taget optog os drenge meget, jeg kan endnu mærke den sære fornemmelse i fingerspidserne, når man, med den bare arm helt under vand, langt inde i hulen under de store kampesten mærkede, at der var laks. Det skete, at en af os stolt kunne komme op til mor med laks til et helt lille måltid. Ja, bækken kunne nok fylde en flok drenges fantasi, ikke mindst, når vi vadede i den i hele dens løb, fra dens udspring i Dybbøl, gennem Stenderup skov, om forbi bakken, hvor frimenighedskirken ligger, og så ned gennem Nybøl, parallelt med gaden, hvor den, neden for os, nu havde sit leje dybt nede i lerskrænter, for til sidst, inden den slap ud i Nybølner, at drive Nybøl vandmølle, der ligger meget idyllisk gemt i skoven, kaldet »æ Mølsned«.

Den første danske præst efter 1920, Knud Eggert, der var en god kunstmaler, har brugt flere motiver fra denne plet til mange gode og kønne malerier.

Efter Jens Jessens hus var der et stykke, hvor der kun var huse på nordsiden af gaden. Det næste var et lille stråtækt hus, hvor Johan Villadsen boede. Han havde været fyrpasser på et teglværk i mange år, men var holdt op. Fra høst til hen på vinteren passede han nu et stort damptærskværk, som flere bønder

var fælles om. Den øvrige tid hjalp han på gårdene og kom meget hjemme. Villadsens havde ingen børn selv, men de havde børnetække, så mine ældste søstre og andre jævnaldrende kom der meget. Hans kone lærte dem at sy, og hun var en fin gammel kone.

Så kom der et langt stråtækt hus, hvor Peder Madsen boede. Han havde træben, og det var vi drenge meget optaget af. Han havde jord til et par køer og drev sit landbrug meget intensivt, var forresten den allerførste i Nybøl, der fik bygget ajlebeholder, lidt til forargelse for de »rigtige« bønder.

I det næste hus eller sted regerede Stino Svane. Her var både landbrug, bageri, høkeri og kro. Stinos søn, Peter, var ungkarl alle dage, så hans mor regerede i alt, undtagen landbruget, omtrent til den dag hun døde.

Her gjorde vi næsten al vor handel hjemmefra. Vi kunne få alt lige fra søm, reb, sirup, tjære, kolonial, samt de lækreste kager, der dog stod i et skab på disken, og petroleum, til tider også pattegrise, da Peter havde mange søer og holdt orne, hvortil vi drev vore søer om, når det var aktuelt. Lidkøb på grisehandel indtoges i krostuen.

Peter var gået hen og blevet underofficer, da han var i den tyske trøje, og det kunne han ikke stå for. Da krigen kom i 1914, var han begejstret. Vi drenge så ham spankulere rundt i hans nye, lange støvler. Han havde været i Sønderborg og købt de bedste, han kunne få. Nu skulle de gåes til, men det var alligevel en meget lille karl, Stino sagde farvel til oppe på stationen, den dag han skulle afsted.

I kroen var der især god søgning af de sæsonarbejdere, der kom fra Lippe-Deilmold om sommeren til teglværkerne. Men Stino kunne holde justits; ville de ha' en tår over tørsten, kunne de godt få det, men de fik det med i en flaske og kunne så hælde resten på hjemme. Peter var stolt af at kunne tale tysk, men det kneb lidt for ham, som da han råbte efter en, der havde fået sin flaske af Stino: »Das ist møj det nemmest, das du først hjem geht«. Da han kom hjem fra krigen, hang det tyske alligevel ved, så da Stino døde, svandt handelen ind og hørte til sidst helt op.

Så kom det næste sted, et kådnerhus, også stråtækt, hvor Claus Nielsen boede. Han var en af dem, far satte stor pris på. Han

samlede altid ind til danske formål, var kirkeældste og hjalp altid til, når nogen skulle have begravelse. Claus Nielsen græd, da det i krigen 14-18 rygtedes, at de gamle kirkeklokker i Nybøl skulle afleveres for at støbes om til kanoner. Det blev dog heldigvis forpurret.

I Claus Niensens gode danske hjem samledes børnene i denne del af gaden efter skoletiden i den tyske skole til dansk undervisning, hvor Kasper Jensen⁷ i sin vandrelærertid kom og havde timer med dem.

Det næste hus var et meget langt et; det havde to lejligheder, og det var teglhængt. I den ene ende boede sypigen Inger Jonson og hendes moder, i den anden ende den kommunale vejmand.

Dernæst den næste kro. Vi havde fire i Nybøl. Her var der også købmandshandel, især isenkram. Det var yderst sjældent, vi kom der og blev da altid af købmanden mødt med et: »Nå, haj mutter Svane it dæ?« Det blev det ikke billigere af.

Vi knægte var jo også meget optaget af, når nogle af gadens mandfolk havde fået en punch for meget, noget far og mor absolut ikke gouterede. Men det var nu sjovt at se en ellers agtværdig bonde eller dygtig murer vandre lidt højbenet, og ikke mindre højt talende hjem gennem gaden. Det var jo også meget spændende for os at se konerne tage imod sådan et par vældige karle, men der blev vi skuffede. De blev ret godt modtaget, enhver pige drømmer vel, i sine unge år, om at blive gift med verdens drabeligste mand, og der kom han da for en gangs skyld.

Her, lige overfor, lå der engang et meget lille hus på den anden side gaden. Og der boede maler Kaad og hans kone Marie med, jeg tror endda, over ti børn. Han var just ikke kunstmaler, men det gjaldt for dem begge to, at de havde et utroligt godt humør. Marie gik som kagekone med et træåg over skuldrene, hvori der hang to store kurve med et olieret dækket til at trække over i regnvejr. Hun gik sognet rundt, de fleste købte, da hun havde mange munde at mætte.

Så kom det sidste hus på højre hånd, det lå på et hjørne, thi nu svinger gaden skarpt til højre. Den var nu ikke gade mere, men vejen, der førte op til Nybøl mølle,⁸ kaldet »Æ Mølfoot«.

Huset på hjørnet var ikke det mindst vigtige i Nybøl. Her boede træskomanden, og han kunne sit håndværk. Han købte

elletræer, hvor han kunne få fat i dem, og havde altid et meget stort lager. Træet skulle være vellagret, for han lavede kun førsteklases træsko.

Jeg husker, når vi af far havde fået lov at gå om og bestille nye træsko.

Vi beundrede ham, når han kom ind fra lageret med en blok, han havde skåret sig af en af stammerne, når vi så ham sidde på sin bænk, hvor han med en indretning op gennem bænken kunne klemme træet fast ved brug af benene, (æ snitbænk), og hvor han brugte økse, spånkniv, et stort håndbor og et udhulningsjern!

Vi fik taget mål, og ved den og den tid kunne vi hente træskoene. De var færdige, når vi kom, de passede, var fint sort lakerede, med sort læderpude over vristen og en blank jerngjord til at holde læderet.

Var der en tå, der ikke helt havde plads nok, blev den kridtet af uden på strømpen, så den satte mærke inde i træskoens, udhulningsjernet kom nu ind, og så var den, som den skulle være. Man gik stolt hjem gennem gaden med nye træsko på, det måtte vi, men kun lige hjem, for far skulle først slå klamper under, så de kunne vare længe, og for eftertiden måtte vi aldrig gå i dem uden klamper.

Der, hvor gaden drejer til højre, gik en lille vej lige ud ind i en lille gård, og her boede Andreas Stovgaard. Det, vi knægte var mest optaget af her, var, at han altid havde to små raske heste, lithauere. De var hans stolthed, og der var ingen, der kunne køre fra ham. Ja, så var der en ting til, han betog os med. Det var, da han i august 1914 gik langs med gaden og sang en af ham selv gjort vise, der gik på melodien til »Op, I kristne«. Den lød:

»Op I danske, ruster Eder,
Frankrig kæmper uforsagt,
England sig til strid bereder
og vil bruge al sin magt.
Rusland der, er med sin hær,
nu skal Tysken ha' det fæ.

Ja, det var min barndomsgade, den del af Nybøl, vi hver eneste dag var i berøring med. Af andre må jeg have nævnt gamle Peter Koch fra Stenderup.

Han var en af de gamle landsbysnedkere, der nu er forsvundet, og var nærmest en kunstner. Han lavede mange fine møbler, men kun i ægte træ, han afskyede finér og den slags. Jeg mindes, han kom, fordi vi havde et par gamle egekister, som mor og far gerne ville have lavet om til en bæk. Vi har den endnu, og den er ligefrem et kunstværk. Når det gjaldt så store ting, kom han og lavede det på stedet, thi det hele var jo håndarbejde. Som hans sav og høvl kunne skære! Og der blev hverken brugt søm eller lim, nej, det hele blev pløkket sammen med træpløkke, tit af lidt lysere træ, så de trådte tydeligt frem, hvor de sad.

Og så blev der snakket. Far og han havde mange fælles interesser. Peter Koch var meget intelligent og havde stort lune, han var meget god til at spille dilettant, her var han den drivende kraft, og han spillede mange store roller. Det var helt sjov en gang, da en af os traf en sønnesøn, der udbrod: »Gammel Pæ Koch, det er min bedstefar, og det var din far sin beest ven«.

Og for at få holdt op, tilsidst gamle skrædder Maj fra Avnbøl.

Mor samlede altid alle uldne klude sammen. Når der så var en stor portion, blev de sendt til Hessen-Nassau, og noget efter kom der så en stor rulle vadmestøj. Derefter kørte far til Avnbøl efter skrædder Maj, der så boede hos os i flere dage og syede tøj til far og alle hans drenge.

Vi drenge var helt bange for ham; han kunne blive hidsig og ville selv bestemme, hvordan tøjet skulle syes. Jeg husker tydeligt en gang, mor, efter vores plagen, fik ham til at sy med bælte og skulderseler. Det fik hele rækken, men hvor blev han rasende, da far ikke ville have syet på samme facon. Det var jo lidt i tysk junkerstil, og det kunne til nød gå an til drengene, men aldrig til far. Skrædder Maj var ved at pakke sit kram, men han gav sig, og far fik syet på sin facon.

Vores gård lå som nævnt overfor Valdemars og præstegården ved de tre bulbroer og bypumpen. Den havde bagsiden ned mod gaden, og man kunne derfra næsten ikke se den for de mange store træer. Gården lå højt, nogle steder var der op til 3 m ned til bækken. Vejen, der fra gaden over den ene bulbro, snoede sig op til os, fortsatte i grunden over gårdspladsen lige op til landevejen, Sønderborg-Flensborg, og den var vor egentlige indkørsel, kaldet »Æ Foot«. Fra gårdspladsen var der haver på

begge sider, til højre den store ved stuehuset, og til venstre en mindre, hvor aftægtshuset ligger. Hele området var som nævnt omkranset af store træer. Selv om det lå midt i byen, kunne kun de, der havde ærinde, se, hvor kønt der var. Det var her, far dannede vort hjem, først med Johanne Lildholdt, og efter hendes død med min mor, Magdalene Moos, f. Jensen, fra Jægerup.

(Fortsættes).

NOTER

1. W. Konow (1847-1932). Norsk godsejer, der blev minister og statsråd. Han var gift med en søster til Frede Boisen, Rødkilde, her var iøvrigt dobbelt svogerskab. F. B. var gift med Konows søster.
2. Falle Lildholdt (3/6 1858-7/2 1926). Han var meget med i det danske arbejde, særlig i det økonomiske, ved oprettelsen af Jernfonden.
3. L. B. Poulsen (20/2 1840-21/3 1919). Frimenighedspræst i Bovlund. Han var den bærende kraft i frimenighedslivet; han talte altid i sit dialektmål.
4. Morten Eskesen (1826-1913). Vandrelærer og visesanger, det var om ham, Bjørnson skrev »Han vil med sine tusind fjed, sy sammen med sin mand Knud Pedersen fra Brøstrupgård ved over hele landet.
5. Henriette Gubi (29/8 1856-14/7 1894). Vandrelærerinde, hun oprettede små skolekredse næsten over hele Nordslesvig.
6. Bulbroer var sat af store naturkampesten ved siderne, overliggerne var dog i nogle tilfælde af kløvede sten.
7. Kasper Jensen (3/8 1858-17/2 1930). Vandrelærer på Broagerland og i Sundeved.
8. Nybøl mølle, ikke at forveksle med vandmøllen. Her fandt der kampe sted både d. 28/5 og d. 5/6 1848, men egentlig skudt i grus blev den ikke.